

NÁVRH KRITÉRIÍ A KVALIFIKAČNÍCH PŘEDPOKLADŮ EXPERTA VALIDACE OŠETŘOVATELSKÝCH INTERVENCÍ

doc. PhDr. Alexandra Archalousová, PhD.¹

PhDr. Zuzana Spáčilová, PhD.²

^{1, 2} Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre; Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Katedra ošetrovateľstva; Kraskova 1; Nitra, Slovenská republika

Souhrn

Snahou studie bylo porovnat jednotlivá kritéria experta validačních studií z dostupných databází, stanovit nová kritéria, zahrnout je do validačního procesu a na základě hodnocení klinických a akademických sester, které se každodenně setkávají s jejich realizací, provést nový návrh kritérií. Celkový počet expertek SR i ČR, které se účastnily validace kritérií experta pro ošetrovateľské intervence NIC byl $n=738$ ($n_s=679$; $n_p=59$). Použit měřicí nástroj k validačnímu procesu, technika intelektuální indexace, fokusové skupiny. Po vyhodnocení vytvořen návrh obsahující celkem 10 hodnotící položek, které prezentují kritéria pro experta. Vzhledem k šíři a rozsahu šetření prezentujeme validovaný soubor empiricky ověřených *kritérií pro výběr experta validačních studií ošetrovateľských intervencí*.

Klíčová slova: návrh, kritéria experta, validace, intervence, fokusová skupina, intelektuální indexace.

Úvod

Ošetřovatelství je celosvětově klasifikováno jako vědecká disciplína a stejně jako všechny disciplíny má i ošetřovatelství jedinečný soubor poznatků. Poznatky jsou výsledkem empirického bádání. Procesy validace jsou tak nezbytnou součástí klinického výzkumu. Systematický přístup ke klientovi/pacientovi metodou klinické ošetřovatelské praxe – ošetřovatelským procesem – zahrnuje postupné fáze. Jednou z nich jsou ošetřovatelské intervence. Jejich přesnost, efektivita, účelnost jsou předmětem výzkumného zájmu jak ze strany zdravotníků, tak ze strany klientů/pacientů i poskytovatelů péče.

Výsledky validačních studií jsou podstatné pro zlepšení klasifikací intervencí, diagnóz a očekávaných výsledků (Appoloni, Herdman, Napoleao et al., 2013). Zásadním hlediskem se stává důsledný výběr experta pro validační studie. V současnosti se vykonává prostřednictvím teoretických referencí, které definují výběrová kritéria, včetně Fehringových kritérií (Fehring, 1994), kritérií experta Benner et al. (1992), Zeleníkovou a kol. modifikovaných Fehringových kritérií (Zeleníková a kol., 2010), kritérií Guimaraes et al. (2015). V českých a slovenských validačních studiích jsou nejčastěji využívána Zeleníkovou a kol. modifikovaná Fehringova kritéria. Fehringova kritéria experta, původně určena pro validaci ošetřovatelských diagnóz, hodnotí akademickou odbornost nad klinickou odborností. Brazílské autorky Guimaraes et al. (2015), které předkládaly nová výběrová

kritéria experta uváděly, že klinická odbornost by měla být hodnocena více, a to z důvodu každodenního kontaktu se studovaným jevem a kontinuální aktualizací v oblasti symptomů. Brazilští výzkumníci v ošetrovatelství zkoumali těžkosti, kterým čelí výzkumníci při validaci ošetrovatelských diagnóz v Brazílii s důrazem na výběr expertů jako klíčového tématu. Výsledky jejich studie ukázaly na nedostatečnou jednotnost v kritériích pro někoho, kdo by měl být považován za experta v dané oblasti (Carvalho et al., 2008). Podobně česká a slovenská klinická ošetrovatelská praxe si uvědomuje určitou nejednotnost ve výběru kritérií pro potřeby hodnocení obsahu intervencí NIC, navíc často používaná modifikovaná Fehringova kritéria Zeleníkovou a kol. (Zeleníková a kol., 2010) byla vytvořena v roce 2010, kdy nyní, za více jak desetileté období, došlo k posunu v dosaženém vzdělání sester a postupné implementaci mezinárodních klasifikačních systémů do jejich vzdělávání.

Cíl

Cílem studie bylo porovnat jednotlivá kritéria experta validačních studií, provést validační proces kritérií, rozhovory prostřednictvím fokusových skupin, navrhnout nová kritéria na základě hodnocení klinických a akademických sester, které se každodenně setkávají s jejich realizací.

Charakteristika a výběr výzkumného souboru

Validačních studií se v průběhu řešení projektu účastnilo celkem 2057 českých a slovenských expertek. Celkový počet expertek SR i ČR, které se účastnily validace kritérií experta pro ošetrovatelské intervence NIC byl

$n=738$ ($n_s=679$; $n_p=59$). Výběrový soubor tvořilo celkem 738 expertů sester z klinického a současně i akademického prostředí. Byly osloveny expertky pracovišť Fakulty sociálních věd a zdravotnictví Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře, Fakulty zdravotnických studií Západočeské univerzity, expertky/sestry klinických pracovišť Fakultní nemocnice v Nitře a Fakultní nemocnice v Plzni. Intelektuální indexací (Balíková, 2003), korelacemi výsledných hodnot bylo do výzkumného šetření z celkového počtu 59 respondentů ($n=59$) vybráno 13 expertů obsahové (tématické) analýzy a dva auditoři, celkem tedy 15 expertů pro obsahovou (tematickou) analýzu pojmu. Obsahová analýza (tematická analýza) byla využita jako výzkumná metoda. Pro potřeby tématu této studie uvádíme výsledky výzkumného šetření u expertek sester z klinických pracovišť České a Slovenské republiky – dvou fakultních nemocnic. Všechny oslovené sestry se mohly rozhodnout, zda se zúčastní výzkumu. Vedení obou univerzit, nemocnic bylo seznámeno s účelem výzkumu a u fakultních nemocnic byl vyžádán písemný souhlas s umožněním výzkumu.

Metodika a soubor

Výzkum probíhal ve třech fázích. Zvolenými technikami byla intelektuální indexace, obsahová analýza, dotazníkové šetření, fokusová skupina. V první fázi fokusová skupina během tří setkání vyhodnotila současný stav využívaných kritérií experta, dostupná z mezinárodních databází, a navrhla nová kritéria pro experta validace ošetrovatelských intervencí NIC k validačnímu procesu. Skupina dospěla ke konsenzu, kdy stanovila výběrová kritéria. Byl vytvořen měřicí nástroj, určený k validaci výběrových kritérií

experta, který zahrnoval celkem 15 položek kritérií výběru. K vyhodnocení významnosti položek byla použita Likertova škála od 1 do 5. Ke každé položce (kritériu výběru) byla přiřazena významnost 1 – žádná významnost, 2 – malá významnost, 3 – střední významnost, 4 – velká významnost, 5 – nejvyšší významnost. Po vyhodnocení (viz výsledky prezentovány) fokusová skupina expertů vypracovala Návrh nových kritérií. Celkový počet expertek SR i ČR, které se účastnily validace kritérií experta pro ošetrovatelské intervence NIC byl $n=738$ ($n_s=679$; $n_p=59$). Expertek/klinických sester z SR a ČR bylo 679 ($n_s=679$). Expertů/pedagogů z SR a ČR pro validaci položek kritérií výběru bylo 59 ($n_p=59$). Po vyhodnocení výsledků, korelacemi výsledných hodnot bylo do výzkumného šetření z celkového počtu 59 respondentů ($n=59$) vybráno 13 expertů obsahové (tématické) analýzy a dva auditoři, celkem tedy 15 expertů pro obsahovou (tematickou) analýzu pojmu. Obsahová analýza (tematická analýza) byla využita jako výzkumná metoda. Výzkumníky byl proveden pečlivý rozbor obsahu s případnou recenzí vedoucí k formulaci předmětových hesel, které představují selekční jazyk (zahrnuje časové hledisko, prostorové, komu je určena, jaké formy dokumentu apod). Formulace předmětových hesel proběhla procesem věcného uspořádání ve vztahu k základnímu tématu *expert validace intervence*. Výzkumníci stanovili celkem 65 hesel. Celkový počet participantů, kterými byli experti pro obsahovou analýzu pojmů, kteří splňovali stanovená kritéria byl po vyhodnocení $n=15$ ($n_{ex}=13$, $n_{au}=2$). Každý z výzkumníků měl od 3 do 7 hesel, v průměru 5 hesel na výzkumníka. Časové období bylo stanoveno v rozsahu a, b, c (a=méně jak 10; b=méně jak 20; c=méně jak 25) let vzhledem k vývoji problematiky v oboru ošetrovatelství

a vzájemnému porovnávání. Vyhledávacím jazykem byla angličtina, čeština, slovenština. Na zpracování výsledků byla stanovena forma abstraktu a utřídění pojmů s odkazy.

Výsledky a diskuse

Po dosažení konsenzu klasifikovali slovenští a čeští výzkumníci experta validace. Vycházeli z výsledků výzkumu u akademických a klinických sester, který vyplynul s důrazem na délku klinické praxe, na znalost aktivit/činností intervencí NIC a na speciální znalosti k řešené problematice.

Tab. 1 Porovnání významnosti kritérií výběru mezi slovenskými a českými experty během validačního procesu

Kritérium výběru	SR _m	SR _f	ČR _m	ČR _f	AM
Délka klinické ošetrovatelské praxe	4,37	4,13	4,14	4,25	4,22
Každodenní výkon ošetrovatelských intervencí	4,24	4,4	4,37	4,16	4,29
Vzdělání magisterské	3,93	4,14	3,8	4,12	3,99
Vzdělání doktorské	4	3,99	3,83	4	3,95
Vzdělání specializační	4,37	4,28	4,27	4,2	4,28

Položku kritéria výběru pro experta validace ošetrovatelských intervencí NIC shodně na prvních místech oba soubory slovenských a českých expertů/klinických sester uvedli jako nejvýznamnější *Každodenní výkon*

ošetřovatelských intervencí a výuka; Vzdělání specializační; Délka klinické ošetřovatelské praxe. Oba soubory shodně považují za významné kritérium *Vzdělání magisterské a Vzdělání doktorské* (Archalousová, 2022).

Experti po statistickém zpracování, technikách intelektuální indexace, obsahové analýzy, odborných setkáních a diskusích vytvořili nový návrh kritérií experta validovaný experty/sestrami (Tab. 2).

Tab. 2 Nová kritéria pro výběr experta validace ošetřovatelských intervencí NIC (Archalousová, 2022)

	Kritéria	Skoré
1	Bc. titul v ošetřovatelství	01
2	Mgr. titul v ošetřovatelství	02
3	PhD. titul v ošetřovatelství	03
4	Specializační vzdělání	01
5	Klinická ošetřovatelská praxe nejméně čtyři roky	04
6	Výkon ošetřovatelských intervencí nebo výuka klinických intervencí	01
7	Vykonaný výzkum v problematice intervencí	01
8	Práce zaměřená na oblast ošetřovatelských intervencí	01
9	Publikovaný článek v problematice intervencí	01
10	Certifikát v oblasti intervencí, klasifikací	01

Hodnoceno celkem 10 výběrových kritérií, skoré od 01–04, nejvyšší hodnocení u položky č. 5; č. 3. všechna výběrová kritéria validována

experty/klinickými sestrami a experty/pedagogy (Tab. 1, Tab. 2, Tab. 3 Kap. 4; Tab. 10, Tab. 11, Tab. 12 Kap. 2). U výběrových kritérií převažuje klinická odbornost.

Každá položka je ohodnocena body 1-2. Pro každý rok klinické a pedagogické praxe se připočítává jeden bod. Položky *Klinická ošetrovatelská praxe nejméně čtyři roky; Výkon ošetrovatelských intervencí nebo výuka klinických intervencí* jsou povinné.

Podobně jako brazilská skupina výzkumníků klasifikovala experta do 3 skupin podle skóre i česko-slovenská skupina výzkumníků experta zařadila do tří kategorií: *Expert 1. úrovně (min. 6 bodů, včetně tří povinných položek); Expert 2. úrovně má (7–20 bodů); Expert 3. úrovně (více jak 20).*

Diskuse k jednotlivým výběrovým kritériím nového návrhu experta pro validaci ošetrovatelských intervencí NIC. *Bc. titul v ošetrovatelství; Mgr. titul v ošetrovatelství; PhD. titul v ošetrovatelství.* Vzdělání hraje významnou roli při výběru experta. Magisterský a doktorský program ošetrovatelství poskytuje širší prostor pro zvládnutí a osvojení si dovedností v oblasti výzkumu a teoretických i praktických znalostí s klasifikacemi intervencí, očekávaných výsledků a diagnóz. Avena et al. (2014) ve validační studii, jejíž obsahem byly vybrané ošetrovatelské diagnózy u novorozenců, uvádí u expertů minimálně Mgr. titul a klinickou praxi (Avena et al., 2014). Někteří autoři dokonce hodnotí akademickou odbornost nad klinickou odborností, jako kritéria Fehringa nebo autorů Appoloni et al. (Fehring, 1994; Appoloni et al., 2013). Appoloni et al., jejichž experti validovali ošetrovatelské intervence, museli potvrdit své vědomosti prostřednictvím specializace, Mgr. nebo PhD. titulem v ošetrovatelství (Appoloni et al., 2013). Mgr. a PhD.

titul je součástí kritérií experta, která jsou navržena brazilskou skupinou výzkumníků a bodově ohodnocena (Guimaraes et al., 2015). Československá skupina výzkumníků v letech 2020-2023 (podpořeno projektem Kega č.022UKF-4/2020) validovala nově navržená kritéria pro experta validace ošetrovatelských intervencí NIC a výsledkem bylo vysoké hodnocení položky specializačního vzdělání, magisterského a doktorského vzdělání, jak ze strany klinických sester, tak ze strany akademických sester. Fokusovou skupinou expertů do výběrových kritérií byl zařazen i bakalářský titul pro českou a slovenskou odbornou veřejnost. V případě validace intervencí byl důvodem fakt, že české a slovenské klinické prostředí má stále malý počet Mgr. a PhD. titulu v klinické ošetrovatelské péči a z validačních studií by tak byly vyřazeny sestry, které každodenně provádí činnosti intervencí u klientů/pacientů a jejich hodnocení má vysokou váhu. Stejně tak i fakt, že existuje rozdíl ve výstupních kompetencích absolventů bakalářských a magisterských studií, pro dovednost praktického využití klasifikačních systémů intervencí, očekávaných výsledků a diagnóz. Jsou vysokoškolská pracoviště, kde věnují vysokou pozornost zvládnutí dovedností, které souvisejí s mezinárodní standardizovanou terminologií a její aplikací do praxe již na Bc. programech ošetrovatelství, o čem svědčí, nejenom úroveň závěrečných prací. Zeleníkové a kol. (2010) položky SZŠ/VOŠ vzdělání v modifikovaných kritériích Fehringa, výzkumný tým na základě výsledků výzkumu již eliminoval.

Specializační vzdělání. Většina autorů validačních studií se shodne na tom, že tam, kde dochází k validaci obsahu standardizovaného jazyka musí experti znát jev, který hodnotí. Studium specializačního vzdělání vyžaduje

klinické zkušenosti, takže jedinec, který je „specialistou“ v daném oboru má, ve většině případů, v příslušném oboru ošetrovatelskou praxi. Validační studie, jejichž obsahem jsou intervence u klientů/pacientů s konkrétním onemocněním např. respirační nemoci novorozenců (Avena et al., 2014), klienti/pacienti s diabetes mellitus (Teixeira et al., 2011), klienti/pacienti po operacích (Appoloni et al., 2013) vyžadovaly experty, kteří měli speciální zkušenost s přímou ošetrovatelskou péčí o tyto klienty/pacienty. Souza et al. (2014) vyžadují experty se specializací v kardiologii a pětiletou praxí u kardiologických klientů/pacientů. Autoři Guimaraes et al. vyžadují pouze stáž ve specifické oblasti (Guimaraes et al., 2015). Některá kritéria (Fehring, 1994; Zeleníková a kol., 2010) zahrnují položku Certifikát (specializace) v dané oblasti. Tato položka může být vnímána různě, jako vzdělání, kurz, školení. Proto tým československých výzkumníků navrhl podle výsledků výzkumu položku Specializační vzdělávání. Ze sociokulturního hlediska je českým i slovenským expertům zřejmé o jaké výběrové kritérium jde. Výzkum akademických a klinických expertů potvrdil jeho vysokou významnost.

Klinická ošetrovatelská praxe nejméně čtyři roky. Výkon ošetrovatelských intervencí nebo výuka klinických intervencí. Jak již bylo uvedeno, většina autorů hodnotí klinickou odbornost nad akademickou odbornost. Jinak je tomu u Fehringa (1994) a Appoloni et al., 2013). Mnohé studie hodnotí klinickou praxi při výběru experta (Guimaraes et al., 2015; Avena et al., 2014; Souza et al. 2014; Zeleníková et al., 2010; Carvalho et al., 2008; aj.) Přesto u řady autorů validačních studií je nejednotnost v délce klinické praxe. Skupina výzkumníků dospěla k závěru, že je vždy třeba posoudit

klinickou praxi experta v souladu se zkoumaným jevem a cílem výzkumného šetření. Výkon ošetrovatelských aktivit/činností jednotlivých intervencí souvisí s přímou ošetrovatelskou praxí. Českoslovenští výzkumníci považovali za důležité pro experta, který validuje intervenci, aby ji dobře ovládal a znal její přínos pro klienta/pacienta ověřený praxí. Proto navrhla tuto položku a následně validovala. Výsledek validace potvrdil předpoklad o významnosti tohoto výběrového kritéria. Brazilská studie uvádí, že klinická praxe by měla být minimálně čtyři roky a vyučování ošetrovatelských klasifikací v klinickém prostředí alespoň jeden rok, to považují za aktivitu profesionála tak, aby sestra byla brána za experta. Tato položka kritérií pro výběr experta autorů Guimaraes et al. je povinná při výběru experta pro validační studii (Guimaraes et al., 2015). Výzkum československých akademických a klinických expertů potvrdil obě položky klinické praxe a výkonu ošetrovatelských intervencí nebo výuka klinických intervencí jako vysoce významné a zařadil je do nového návrhu kritérií experta validace ošetrovatelských intervencí NIC.

Vykonaný výzkum v problematice intervencí; Práce zaměřená na oblast ošetrovatelských intervencí; Publikovaný článek v problematice intervencí. Tato výběrová kritéria ukazují na význam akademické odbornosti. Sestra je získává již během studia. V průběhu postupu do vyššího stupně vysokoškolského studia ošetrovatelství získává a upevňuje své schopnosti v oblasti výzkumu. Seznamuje se s odbornou terminologií klasifikací a teoretické poznatky aplikuje v klinické praxi. Jsou důležitou součástí výběru experta validačních studií. Významnou roli jim přikládá Fehring (1994), stejně jako Appoloni et al. (2013), Zeleníková et al. (2010) je uvádí jako

doplňující kritéria. Guimaraes et al. (2015) zdůrazňují potřebu a význam šíření výsledků studií prostřednictvím publikací v recenzovaných a indexovaných časopisech. Uvádějí kritérium účasti ve výzkumných skupinách minimálně dva roky ve specifické oblasti (Guimaraes et al., 2015). Výzkum československých akademických a klinických expertů potvrdil u této položky nižší významnost ve srovnání s klinickou praxí, výkonem ošetrovatelských intervencí a vzděláním. Je to dáno pravděpodobně faktem, že česká a slovenská odborná veřejnost má především v oblasti klinické ošetrovatelské péče nedostatečný prostor na výzkum finančně podpořený granty, stejně tak omezený přístup k placeným databázím pro analýzy a sběr dat v ošetrovatelské vědě. Klinickým sestřám se tak nabízí pouze spolupráce s akademickými sestrami prostřednictvím projektů, diplomových a doktorských prací. Dalším faktem je pracovní zátěž sester a jejich nedostatek v ošetrovatelské péči. I přes tyto skutečnosti si klinické sestry uvědomují potřebu validačních studií a položky považovaly za významné.

Certifikát v oblasti intervencí, klasifikací. Řada autorů ve výběrových kritériích experta validačních studií uvádí položku Certifikát (specializace) v relevantní klinické praxi v oblasti diagnostiky (Fehring, 1994), Zeleníková a kol. (2010) Specializace nebo certifikace (např. absolvování certifikovaného kurzu – kurz mentor apod.) v oblasti klinické praxe k příslušné oblasti diagnózy (Zeleníková a kol., 2010). Autoři Guimaraes et al. toto výběrové kritérium neuvádí požadují ošetrovatelskou stáž ve specifické oblasti. Ošetrovatelská stáž klade sestru do pozice začátečníka, tomuto kritériu přidělili také méně bodů (Guimaraes et al., 2015). Výzkum

československých akademických a klinických expertů v letech 2016-18 a v letech 2020-23 potvrdil u položky Certifikát v oblasti intervencí, klasifikací její opodstatnění. Před výzkumným šetření sestry absolvovaly připravený kurz a seminář k validaci ošetrovatelských diagnóz a intervencí NIC. Což výzkumníci doporučují pro relevantnost a efektivitu při validačním hodnocení. Autoři Galdeano et al. uvádí důležitost v definování a vysvětlování výběrových kritérií (Galdeano et al., 2006).

Závěr

Vzhledem k vývoji mezinárodních standardizovaných klasifikací včetně ošetrovatelských intervencí NIC se výzkumný tým pokusil o návrhy validovaných výběrových kritérií expertů validačních studií, které předkládá odborné veřejnosti. Vzhledem k šíři vlastní výzkumné studie prezentuje zde prioritně výsledky validace pro kritéria *Experta validace ošetrovatelských intervencí*, tak aby mohla být efektivně využita v klinické i akademické práci. Věříme, že přispěje k profesionalizaci oboru ošetrovatelství a kvalitě ošetrovatelské péče.

Literatura

ARCHALOUSOVÁ, A. (2022). Validation Interventions NIC in Diagnosis Risk of infection. *Sborník abstrakt*. Mezinárodní konference. Nitra: UKF, 2022.

ARCHALOUSOVÁ, A. a kol. 2022. *Expert validace. Validace ošetrovatelských intervencí pro vzdělávání, výzkum a klinickou praxi z pohledu experta*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2022. 116 s. ISBN-978-80-261-0752-1.

APPOLONI, A., HERDMAN, T. et al. (2013). Concept analysis and validation of the nursing diagnosis delayed surgical recovery. In *International Journal of Nursing Knowledge*. 24(3), 115-121.

AVENA, M. J. et al. (2014). Concept validation of the defining characteristics of respiratory nursing diagnoses in neonates. In *Acta Paulista de Enfermagem*, 27(1), 76-85.

BALÍKOVÁ, M. (2003). *Indexace*. KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2022-12-03].

BUTCHER, H. K., - BUCHELEK, G. M. – DOCHTERMAN, J. M. - WAGNER CH. M. (2018). *Nursing Interventions Classification (NIC)*. 7. vydání. St. Louis: Elsevier. 2018. s. 512. ISBN 978-0-323-58342-8.

CARVALHO, C. C. et al. (2008). Nursing diagnosis validation: Reflection on difficulties faced by researchers. In *Revista Eletronice de Enfermagem*, 10, 235-240.

FEHRING, R. J. (1994). The Fehring Model. In *Classification of Nursing Diagnoses: Proceedings of the Tenth Conference NANDA*. Eds. Carroll-Johnson, R. M. et al. Philadelphia: Lippincott, 1994, p. 55-62. ISBN 0-397-550011-1.

GALDEANO, L. E., ROSSI, L. A. (2006). Validation of diagnostic content: Criteria for the selection of experts. In *Ciencia, Cuidado e Saude*, 5(1), 60-66.

GUIMARAES, H. C. Q. C. P. et al. (2015). Experts for Validation Studies in Nursing: New Proposal and Selection Criteria. In *International Journal of Nursing Terminologies and Classifications*. 10.1111/2047-3095.12089.

SOUZA, V. et al. (2014). Content validation of the operational definitions of the nursing diagnoses of activity intolerance, excess fluid volume, and decreased cardiac output in patients with heart failure. In *International Journal of Nursing Knowledge*, 25(2), 85-93.

ZELENÍKOVÁ, R. a kol. (2010). Návrh kritérií výberu expertov pre validizáciu ošetrovateľských diagnóz v ČR a SR. In *Kontakt*. 2010, roč. 12, č. 4, s. 407-413.

Kontakt

aarchalousova@ukf.sk

zspacilova@ukf.sk